Tatyana Braga
(Bulgaria, Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences)

Two Bulgarian Historical Diasporas: The Bessarabian and Banat Bulgarians in Language, Culture, and Scholarly Research (part I)

Abstract: The article examines the Bessarabian and Banat Bulgarians as two established historical diasporas formed through migration between the late 17th and mid-19th centuries. It focuses on the cultural practices and mechanisms through which these communities have preserved their Bulgarian identity in a multilingual and multicultural environment. The article also reviews the main scholarly literature on the history, language, and culture of both communities, outlining key research approaches and major trends in contemporary scholarship. Against this background, the study presents a new research project that builds on previous scholarly work and aims to provide a more in-depth examination of the cultural and linguistic dynamics of the two diasporas. The article highlights the significance of the Bessarabian and Banat Bulgarians for understanding Bulgarian diasporic identity and cultural diversity.
Keywords: Bessarabian Bulgarians; Banat Bulgarians; historical diasporas; language and identity; cultural heritage; literature review

Татяна Брага
(Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“,
Българска академия на науките)

Две български исторически диаспори: бесарабски и банатски българи в светлината на езика, културата и научните изследвания (част първа)[1]

Темата за съхраняването и предаването на културната и езиковата идентичност извън пределите на националната държава са от съществено значение за съвременните хуманитарни и социални науки, а проблематиката, свързана с езика и историята на българските общности извън България, традиционно заема важно място в съвременните изследвания на български учени (Калчев/Kalchev 2009; Караджова/Karadzhova 2016: 153–156; Кочева/Kocheva 2020: 76–82; 2021; Косиков/Kosikov 2021).

Изследователското поле засяга ключови понятия като *идентичност, културна памет, езиково поведение, диаспора, нематериално културно наследство.* Настоящата статия се фокусира върху важна, но все още недостатъчно проучена научна тема, свързана с културната и езиковата идентичност на две исторически български диаспори извън националните граници на България – по-специално бесарабските и банатските българи. В условията на съвременни глобални процеси: миграция, трансформации на идентичността, пренареждане на културни граници – устойчивите, но динамични културни общности придобиват нарастваща научна и обществена значимост, а изследването на тези български общности поставя много интердисциплинарни въпроси.

[1] Публикацията е резултат от изпълнението на проекта „Бесарабски и банатски българи: Език, идентичност и културна памет извън националните граници“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, Млади учени и постдокторанти – 2025 г., съгласно договор КП-06-М 100/1.

Бесарабските българи са потомци на български преселници основно от Североизточна България и Тракия. По време на руско-турските войни големи групи от българи, известни в научната литература като *задунайските преселници*[2], масово напускат Родината и отиват в Бесарабия[3] (тогава в границите на Руската империя). Началото на значителното българско присъствие в тези земи е поставено още в края на XVIII в. и нач. на XIX в. (Грек, Червенков/Grek, Chervenkov 1993; Станчев/Stanchev 1989 и др.), като историците посочват няколко вълни на преселение: 1792–1806 г., 1806–1812 г. (от Източна и Североизточна България); 1828–1829 г. (от Ямболско); 1830 г. (от Сливенско) (Берг/Berg 1903; Попруженко/Popruzhenko 1910: 1–34. Державин/Derzhavin 1914: 205–256). След Кримската война (1853–1856 г.) се наблюдава още една вълна, която е по-скоро свързана с разместването на българското население в пределите на самия Буджак. Според съвременните исторически изследвания все по-често се приема, че причините за изтеглянето на хиляди хора от родните им места са комплексни, като водещ мотив за преселението е стремежът да се избегнат системното насилие, помохамеданчването и жестокостите от страна на османските власти (Дякович/Dyakovich 1918: 78–85; Мещерюк/ Meshteryuk 1957: 120–122; 1965 и др.). Значително влияние оказва и преселническата политика на Русия за привличане на българи. Участието на част от тях в Руско-турските войни води след края на военните действия до изселването им заедно със семействата им в Бесарабия – територия, която по онова време е в границите на Руската империя, а днес се намира в пределите на Украйна и Молдова.

Там българските преселници основават свои селища и колонии, като по-големите от тях са Болград, Кубей, Задунаевка (Украйна), Тараклия, Твардица, Комрат (Молдова) и още над 60 села. Днес бесарабските българи живеят основно в южните райони на Украйна и в Молдова, като представляват важна част от населението на тези региони, успели в рамките на повече от двеста години да съхранят своя език, традиции, култура и уникална българска идентичност. Най-многочислената българска общност зад граница е тази на територията на Украйна (Одеска област). Българите в съвременна Украйна живеят главно в Болградски, Измаилски, Арцизски район и в големите градове – Одеса, Болград, Измаил. Данните от последното преброяване на населението от 2001 г. показват, че общият им брой в Украйна е около 200 хиляди души.

От момента на заселването си в Бесарабия и до днес българските преселници са обект на внимание както на чужди, така и на български исторически изследвания (Скальковский/ Skalykovskiy 1848; Клаус/Klaus 1869; Думиника/Duminika 2015; Ганчев/Ganchev 2019: 41–48; Грек/Grek 2006; Брага/Braga 2023б: 228–239), етнографски публикации (Дёмин/Dyomin 2009: 339–344; Капацына/Kapatsyna 1993: 169–186; Георгиев/Georgiev 2022). Историческите изследвания дават важна информация за заселването и социалната структура на българите в Бесарабия, а етнографските – документират устойчиви елементи от традиционната обредност и народната култура, адаптирани към локалните условия.

През последните десетилетия активно се проучва културната и езиковата идентичност на бесарабските българи в условията на многоетнична среда. Изследователи като И. Гапон, В. А. Колесник, Св. Георгиева (Украйна), Н. Мушинка (в сътрудничество със

[2] Освен *задунайские переселенцы*, в архивните документи те също се наричат: *румелийские переселенцы, румелийские болгары, турецко-подданные болгары или просто турецкоподданные*, а понякога само *християне* – название, което не прави разлика между народност и вероизповедание.

[3] Историко-географска област в днешна Украйна и Молдова, разположена между реките Прут и Днестър. Името *Бесарабия* произхожда от династията на влашките войводи Басараби от края на XIV и началото на XV в. Най-северните, както и южните ѝ части се намират на територията на Украйна, а средният дял – в Молдова. Главните градове в Бесарабия са Болград и Измаил (Украйна), Кишинев и Хотен (Република Молдова).

словашки учени), Т. Николова, И. Ганева (Молдова) предоставят ценен емпиричен материал за диалектните особености, фолклора, традициите и социалната динамика на тези общности. В езиково отношение има значителни приноси в проучването на диалектите на тези общности в различните райони на разселване на българската диаспора редица изследователи от Украйна, Молдова, България (Барболова, Колесник/Barbolova, Kolesnik 1998; Барболова/Barbolova 1999; Колесник, Георгієва/Kolesnik, Georgiєva 2016; Георгиева/ Georgieva 2015; Георгиева/Georgieva 2025а: 68–80; Георгиева/Georgieva 2025б: 76–86). Тези изследвания се фокусират върху съхранените архаични елементи и регионалните диалектни характеристики в речта на бесарабските българи, върху въздействието на контактните езици – румънски, украински и руски, както и върху процесите на езикова трансмисия между поколенията.

Личноименната система на бесарабските българи също е обект на изследвания още от втората половина на XX век. Описанието и анализът на антропонимния материал в различни райони на разселване на българската диаспора са предмет на научен интерес както от страна на учени от Украйна и Молдова (Колесник/Kolesnik 1988: 20–25; Кара/Kara 1999: 239–246; Медведева/Medvedeva 1999: Кондов/Kondov 2005), така и от български езиковеди (Барболова/Barbolova 2012). Антропонимният материал за село Гюлмян (Яровое) е подробно анализиран в изследванията на Н. Кара и Ив. Грек (Кара/Kara 1999: 239–246; Грек/Grek 2010: 289–340). Научният интерес към темата се разширява и чрез трудовете на други молдовски изследователи (Гуцу, Думиника/Gutsu, Duminika 2012: 301–309; Челак/ Chelak 1999: 215–229; Манолов/Manolov 2009; Кайряк/Kayryak 1999, 2000), които проучват и публикуват архивни именни списъци от молдовската част на Бесарабия, по-специално от населените места Комрат, Тараклия, Твардица и Кайраклия.

В украинската част на региона също се реализират активни изследвания: В. А. Колесник издава монографията „Евгеновка (Арса). Ономастика. Говор. Словарь“ (2001), Св. Георгиева проучва антропонимната система на с. Заря (Одеска област) (Георгиева/Georgieva 2011: 85–93), а Св. Радолова – на с. Каменка (Радолова/Radolova 2005: 150–153). Върху антпоронимията на терновските българи от Николаевска област (Украйна) са фокусирани изследванията на В. Гамза и О. Колот (Гамза/Gamza 2014; Колот/Kolot 2017). С именната система на българите извън пределите на България работи също М. Парзулова, Н. Куртев и В. Кондов. А. Войникова обобщава своите наблюдения в книгата „Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия“ (Войникова/ Voynikova 2008).

Антропонимията на с. Табак и гр. Болград е разгледана в диахронен аспект (Брага/ Braga 2023а: 45–63; 2026), като в няколко последователни статии се обръща специално внимание на социолингвистичните и културно-историческите влияния върху антропонимната система на бесарабските българи от XIX в. (Брага/Braga 2024: 340–347; 2023в: 271–294). Впоследствие тези наблюдения се обединиха в монографичен труд „Имената на българите в Болградско (Южна Бесарабия). Част I. Идентичността на бесарабските българи между езика, историята и миграцията“ (Брага/Braga 2025). Книгата въвежда в научно обращение неизследвани архивни документи от XIX век, които разкриват особеностите на личноименната система на бесарабските българи от края на XVIII до началото на XXI век. Анализираният корпус има теоретична стойност за историческата антропонимия и практическа приложимост в генеалогични и културно-исторически изследвания, предвиждам продължение (Част 2) с нов емпиричен материал от документи от XIX в. от други населени места в украинска Бесарабия.

Както се вижда от представения кратък преглед на литературата, който не претендира за изчерпателност, а по-скоро цели да открои устойчивия и многопосочен научен

интерес, изследванията върху бесарабските българи имат утвърдени традиции в научната литература. Този интерес обхваща лингвистични, демографски и социокултурни аспекти. В голяма степен това важи и за проучванията, посветени на друга историческа българска диаспора – банатските българи. На техния историографски обзор е посветена отделна публикация, поради което тук представям кратък преглед на основните изследователски направления.

Банатските българи са потомци на българи католици, които се изселват от българските земи след Чипровското въстание (1688 г.), и се заселват в областта Банат (днес Румъния, Сърбия и Унгария), тогава под властта на Хабсбургската империя. Там получават земя и религиозна свобода, развиват земеделие и занаяти и създават добре организирани общности. Запазват българското си самосъзнание, католическата вяра, уникални традиции, фолклор и банатския български език, който използва латиница. През XIX–XX в. част от тях се завръщат в България и основават селища като Бърдарски геран и Асеново.

Банатските българи също са обект на дългогодишни научни изследвания, свързани с езиковата им специфика, миграционната история и идентичностната им трансформация. Историко-етнографските изследвания на К. Телбизов, Бл. Нягулов, Й. Йорданов представят важна информация за заселването и етнокултурните практики на българите в Банат. В проучването на диалектите на тази общност имат значителен принос Ст. Стойков, Й. Заимов, Цв. Германова. Изследванията върху езика и културата на банатските българи започват още в края на XIX век с работата на Л. Милетич (1900), който посещава Банат и публикува ключови текстове върху произхода, езика и книжнината на тази българска католическа общност. Системното научно изследване обаче се оформя едва в края на 60-те години на XX век благодарение на Института за български език и усилията на учени като Ст. Стойков. Неговите трудове „Банатският говор“ (1967) и „Лексиката на банатския говор“ (1968) остават основополагащи с пълнотата на фонетично, граматично и лексикално ниво. Първият български речник на банатския говор с близо 9400 единици е изключителен принос към славянската диалектология. По-късни изследвания на учени като Т. Балкански и Т. Бояджиев продължават темата с акцент върху лексиката и идентичностната специфика на общността.

През последните години научният интерес към банатските българи се разширява благодарение на нови теренни проучвания (Markov 2011; Керемидчиева/Keremidchieva 2018: 106–118). В този контекст особено значима е книгата „Банатският български книжовен език“ на М. Младенова (Младенова/Mladenova 2021), която предлага обширна библиография и общ преглед на съществуващите изследвания, но същевременно подчертава необходимостта от по-задълбочено лингвистично изучаване на говора на банатските българи. В най-новите публикации Св. Караджова отделя внимание на културната памет и духовните ориентири на българската общност, като изследва образа на отец Евгений Босилков в контекста на историческата памет на българите, както и ролята на женските поетически гласове в литературата на банатските българи (Караджова/Karadzhova 2025а: 712–719; 2025б: 118–142) и платформите за популяризиране на етнокултурното им наследство

Езикът на банатската общност е предмет на научен проект, изпълнен от учени от Института за български език и Института за литература, като резултат от тази дейност е наскоро публикуваният сборник със студии и статии „Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина“ (Цибранска-Костова, Антонова-Василева, Мичева-Пейчева, Абаджиева, Иванов, Караджова/Tsibranska-Kostova, Antonova-Vasileva, Micheva-Peycheva, Abadzhieva, Ivanov, Karadzhova 2025), който събира съвременни изследвания върху езика, културата и идентичността на банатските българи.

През последните години се засилва интересът към миграционната памет и идентичността на банатските и бесарабските българи, но изследванията често остават фрагментарни и без цялостна интердисциплинарна рамка. Наличните данни показват архаични и диалектни елементи, езикови контакти и динамика на културната памет, което налага нови целенасочени изследвания на локални общности. Съпоставителният анализ на двете диаспори, живеещи извън етническите граници на България, може да допринесе за по-добро разбиране на механизмите за културна устойчивост и идентичност. В същото време през последните години се наблюдава намаляване на активните носители на традиционна езикова и културна памет, затова съвременните езиковедски, етнолингвистични и социолингвистични изследвания се стремят както към научно описание на тези промени, така и към тяхната интерпретация в контекста на европейските политики за опазване на малцинствените общности.

Това мотивира екип от изследователи, двама езиковеди от Института за български език, д-р Татяна Брага и д-р Олга Колот, представители на бесарабските българи в Украйна и литературоведа д-р Светлана Караджова от Института за литература, носителки на езика, традициите и идентичността на тези две исторически български диаспори, да обединят усилията си върху проекта, който е новаторски предвид днешното състояние на изследванията. Целта му е да запълни тези празноти чрез събиране на оригинален теренен материал и обработка на корпуса.

Засега не съществува единен корпус, обхващащ писмени текстове, устни разкази и локални наративи на бесарабските и банатските българи и служещ за основа на съпоставителен лингвистичен и културологичен анализ. Липсват и систематични сравнителни изследвания между двете общности, които едновременно да отчитат техните специфични исторически, политически и културни контексти и да разкриват общите механизми за съхранение и предаване на идентичността. Особено ограничено остава прилагането на дигитални хуманитарни методи за документиране и анализ на езикови и културологични данни от тези диаспори.

Според изследователите, ангажирани с този проект, е необходима ясна приемственост между поколенията изследователи, както и активно сътрудничество с местните общности, за да се гарантират устойчивостта на научното знание и съхраняването на културната идентичност. Само при тези условия изследванията върху банатските и бесарабските българи могат да поставят във фокус не само езиковите и историческите измерения, но и проблематиката на етническата идентичност, съхранението и предаването на историческата памет.

Основна цел на този научен проект е да се изследва динамиката на българската идентичност извън националните граници на Република България чрез комплексен анализ на езиковите практики, културната памет и трансформациите на културното наследство сред бесарабските и банатските българи, в историческа перспектива и в съвременен контекст. Сравнителното изследване на двете общности – бесарабските и банатските българи – се основава на две основни работни хипотези:

1. Въпреки географската и политическа разпокъсаност, бесарабските и банатските българи демонстрират устойчиви модели на езикова и културна идентичност, които се съхраняват и се предават през поколенията чрез различни стратегии на памет и принадлежност;

2. Устните разкази, семейните наративи и локалната литература играят съществена роля в поддържането на диаспорната културна памет и функционират като алтернативен архив на колективната идентичност.

В този смисъл изследването се стреми да допринесе към по-широкия научен дебат за ролята на паметта, наратива и културните практики в поддържането на колективната

идентичност на българските исторически диаспори. Актуалността на темата се потвърждава и от засилващите се процеси на глобализация, мобилност и хибридизация на идентичностите в Централна и Източна Европа. В този контекст българските общности в Бесарабия и Банат представляват особено ценен обект на изследване – те съчетават устойчивостта на културните и езиковите модели с видимата адаптивност към променящите се социални и културни условия.

ЛИТЕРАТУРА

Балкански 2010: *Балкански, Т.* Българите и българското от другата страна на Дунав (Влашко, Молдова, Трансилвания и Банат) в светлината на езиковата археология. – В: Етнос. Език. Етнонимия. Ономастика. Просопографии (Balkanski 2010: *Balkanski, T.* Balgarite i balgarskoto ot drugata strana na Dunav (Vlashko, Moldova, Transilvaniya i Banat) v svetlinata na ezikovata arheologiya. – In: Etnos. Ezik. Etnonimiya. Onomastika. Prosopografii).

Барболова, Колесник 1998: *Барболова З., В. Колесник*. Говорът на българите в с. Кирнички, Бесарабия. – Одеса: Астропринт, Т. 1 (Barbolova, Kolesnik 1998: *Barbolova Z., V. Kolesnik*. Govorat na balgarite v s. Kirnichki, Besarabiya. – Odesa: Astroprint, T. 1).

Барболова 1999: *Барболова, З.* Българският говор в с. Червоноармейское (Кубей), Бесарабия. Одеса: Астропринт, Т. 2 (Barbolova 1999: *Barbolova, Z.* Balgarskiyat govor v s. Chervonoarmeyskoe (Kubey), Besarabiya. Odesa: Astroprint, T. 2).

Барболова 2012: *Барболова, З.* Лични имена с начален компонент ал- в българската антропонимна система. – Е-списание LiterNet, № 10 (2012) (Barbolova 2012: *Barbolova, Z.* Lichni imena s nachalen komponent al- v balgarskata antroponimna sistema. – E-spisanie LiterNet, № 10 (2012).

Берг 1893: *Берг, Л. С.* Бесарабия. Страна. Люди. Хозяйства. Кишинев (Berg 1893: *Berg, L. S.* Besarabiya. Strana. Lyudi. Hozyaystva. Kishinev).

Брага 2025: *Брага, Т.* Имената на българите в Болградско (Южна Бесарабия) Част I. Идентичността на бесарабските българи между езика, историята и миграцията. Монография. София: Издателство на БАН (Braga 2025: *Braga, T.* Imenata na balgarite v Bolgradsko (Yuzhna Besarabiya) Chast I. Identichnostta na besarabskite balgari mezhdu ezika, istoriyata i migratsiyata. Monografiya. Sofia: Izdatelstvo na BAN).

Брага 2026: *Брага, Т.* Рядко засвидетелствани мъжки лични имена в антропонимикона на бесарабските българи от Болградско през XIX век. – Дзяло (Braga 2026: *Braga, T.* Ryadko zasvidetelstvani mazhki lichni imena v antroponimikona na besarabskite balgari ot Bolgradsko prez XIX vek. – Dzyalo) (под печат).

Брага 2024: *Брага Т.* Езиковата картина на света в българската антропонимна система през XIX в. – В: Проблеми на социолингвистиката. Материали от Петнадесетата международна конференция по социолингвистика, посветена на акад. Михаил Виденов, София, 340-347 (Braga 2024: *Braga T.* Ezikovata kartina na sveta v balgarskata antroponimna sistema prez XIX v. – In: Problemi na sotsiolingvistikata. Materiali ot Petnadesetata mezhdunarodna konferentsiya po sotsiolingvistika, posvetena na akad. Mihail Videnov, Sofia, 340-347).

Брага 2023а: *Брага, Т.* Диахронен аспект на българската антропонимна система през XIX в. Езикови особености. Тенденции. – Български език, кн. 3 (2023), 45-63 (Braga 2023: *Braga, T.* Diahronen aspekt na balgarskata antroponimna sistema prez XIX v. Ezikovi osobenosti. Tendentsii. – Balgarski ezik, kn. 3 (2023), 45-63).

Брага 2023б: *Брага, Т.* Из историята и антропонимията на едно българско село в Южна Бесарабия. – В: Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин. София: Издателство на БАН, 228-239 (Braga 2023б: Braga, T. Iz istoriyata i antroponimiyata na edno balgarsko selo v Yuzhna Besarabiya. – In: Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 228-239).

Брага 2023: *Брага, Т.* Личните и фамилните имена на бесарабските българи от XIX в. в социолингвистичен и културно-исторически контекст. – В: Сборник докторантски и постдокторантски четения, 4, София: Академично издателство „За буквите–О писменехъ“, 271-294 (Braga 2023: *Braga, T.* Lichnite i familnite imena na besarabskite balgari ot XIX V. v sotsiolingvistichen i kulturno-istoricheski kontekst. – In: Sbornik doktorantski i postdoktorantski cheteniya, 4, Sofia: Akademichno izdatelstvo „Za bukvite–O pismeneha“, 271-294).

Войникова 2008: *Войникова, А.* Селища с българско население в югозападния Буджак. Ономастика. Топонимия, Групонимия. Приложна ономастика, Т. 16. Велико Търново (Voynikova 2008: *Voynikova, A.* Selishta s balgarsko naselenie v yugozapadniya Budzhak. Onomastika. Toponimiya, Gruponimiya. Prilozhna onomastika, T. 16. Veliko Tarnovo).

Гамза 2014: *Гамза, В.* Тернівка. Історико-етнографічний нарис. Миколаїв (Gamza 2014: *Gamza, V.* Ternivka. Istoriko-etnografichniy naris. Mikolaïv).

Ганчев 2019: *Ганчев, О. І.* Болгарські переселенці першої половини XIX ст.: оптимізації життєдіяльності до нових умовах Південної Бессарабії. – В: Zaporizhzhia Historical Review, Vol. 1 (2019), 41-48 (Ganchev 2019: *Ganchev, O. I.* Bolgarsyki pereselentsi pershoï polovini XIX st.: optimizatsiï zhittєdiyalynosti do novih umovah Pivdennoï Bessarabiï. – In: Zaporizhzhia Historical Review, Vol. 1 (2019), 41-48).

Георгиев 2022: *Георгиев, Г.* Традиции, памет, идентичност на българите в Украйна и Молдова. София: Издателство на БАН (Georgiev 2022: *Georgiev, G.* Traditsii, pamet, identichnost na balgarite v Ukrayna i Moldova. Sofia: Izdatelstvo na BAN).

Георгиева 2011: *Георгиева, Св.* Фамилната именна система на българите от село Заря (Камчик) в светлината на езиковата археология. – В: Словянский збірник. Збірник наукових праць, Вип. 14-16, 85-93 (Georgieva 2011: *Georgieva, Sv.* Familnata imenna sistema na balgarite ot selo Zarya (Kamchik) v svetlinata na ezikovata arheologiya. – In: Slovyanskiy zbirnik. Zbirnik naukovih pratsy, Vip. 14-16, 85-93).

Георгиева 2015: *Георгиева, Св.* Болгарська переселенська говірка села Зоря (Камчик), Україна. Ідіолекти. Словник. Одеса (Georgieva 2015: *Georgieva, Sv.* Bolgarsyka pereselensyka govirka sela Zorya (Kamchik), Ukraïna. Idiolekti. Slovnik. Odesa).

Георгиева 2025а: *Георгиева, Св.* Към типологията на един новоформиран български преселнически говор от смесен тип: обща характеристика (първа част). – Български език, кн. 2 (2025), 68-80 (Georgieva 2025: *Georgieva, Sv.* Kam tipologiyata na edin novoformiran balgarski preselnicheski govor ot smesen tip: obshta harakteristika (parva chast). – Balgarski ezik, kn. 2 (2025), 68-80).

Георгиева 2025б: *Георгиева, Св.* Към типологията на един новоформиран български преселнически говор от смесен тип: обща характеристика (втора част). – Български език, кн. 3 (2025), 76–86 (Georgieva 2025: *Georgieva, Sv.* Kam tipologiyata na edin novoformiran balgarski preselnicheski govor ot smesen tip: obshta harakteristika (vtora chast). – Balgarski ezik, kn. 3 (2025), 76–86).

Грек, Червенков 1993: *Грек, Ив., Н. Червенков.* Българите в Украйна и Молдова. Минало и настояще. София (Grek, Chervenkov 1993: *Grek, Iv., N. Chervenkov.* Balgarite v Ukrayna i Moldova. Minalo i nastoyashte. Sofia).

Грек 2006: *Грек, Ив.* Гюлмян-Дюльмен-Яровое: Очерки истории болгарского села в Бессарабии. Кишинев (Grek 2006: *Grek, Iv.* Gyulmyan-Dyulymen-Yarovoe: Ocherki istorii bolgarskogo sela v Bessarabii. Kishinev).

Грек 2010: *Грек, Ив.* Антропонимия „задунайских переселенцев“ (последняя треть XVIII – начало XIX вв.). – *Stratum plus,* № 6 (2010), 289-340 (Grek 2010: *Grek, Iv.* Antroponimiya „zadunayskih pereselentsev“ (poslednyaya tre¬ty XVIII – nachalo XIX vv.). – Stratum plus, № 6 (2010), 289-340).

Гуцу, Думиника 2012: *Гуцу, М., И. Думиника*. Списки задунайских переселенцев колоний Комрат и Тараклия 1818 г. как источник демографических процессов в Буджаке. – В: *Buletin Ştiinţific al Tinerilor Cercetători*. I (IV). Chişinău, 301- 309 (Gutsu, Duminika 2012: *Gutsu, M., I. Duminika*. Spiski zadunayskih pereselentsev koloniy Komrat i Tarakliya 1818 g. kak istochnik demograficheskih protsessov v Budzhake. – In: Buletin Ştiinţific al Tinerilor Cercetători. I (IV). Chişinău, 301- 309).

Державин 1914: *Державин, Н. С.* Болгарскія колоніи въ Россіи (Таврическая, Херсонская и Бессарабская губерніи). – В: Матеріалы по славянской этнографіи. Сборник за народни умотворения. XXIX. София, 205- 256 (Derzhavin 1914: *Derzhavin, N. S.* Bolgarskiya kolonii va Rossii (Tavricheskaya, Hersonskaya i Bessarabskaya gubernii). – In: Materialay po slavyanskoy etnografii. Sbornik za narodni umotvoreniya. XXIX. Sofia, 205- 256).

Дёмин 2009: *Дёмин, О.* Этнографическое изучение болгар Северного Причерноморья в научном наследии Ю. Г. Розуменко. БСП. Т. X. Одеса – Велико Търново, 339-344 (Dyomin 2009: *Dyomin, O.* Etnograficheskoe izuchenie bolgar Severnogo Pricherno-moryya v nauchnom nasledii Yu. G. Rozumenko. BSP. T. X. Odesa – Veliko Tarnovo, 339-344).

Думиника 2015: *Думиника, Ив.* Българските преселници в Бесарабия в края на XVIII–първата половина на XIX в. в историографията. Кишинев: SŞB (Duminika 2015: *Duminika, Iv.* Balgarskite preselnitsi v Besarabiya v kraya na XVIII–parvata polovina na XIX v. v istoriografiyata. Kishinev: SŞB).

Дякович 1918: *Дякович, В.* Българска Бесарабия. – В: Историко-етнографски очерк със спомени за генерала Иван Колев от съучениците му по гимназия съотечественици: Вл. Дякович, Д. И. Николаев, П. Бачурски и д-р К. Бачурски. София, 78-85 (Dyakovich 1918: *Dyakovich, V.* Balgarska Besarabiya. – In: Istoriko-etnografski ocherk sas spomeni za generala Ivan Kolev ot sauchenitsite mu po gimnaziya saotechestvenitsi: Vl. Dyakovich, D. I. Nikolaev, P. Bachurski i d-r K. Bachurski. Sofia, 78-85).

Илиев, Георгиева 2003: *Илиев, Ив., Св. Георгиева.* Към въпроса за произхода на населението в българското село Зоря (Камчик) в украинска Бесарабия. – В: Език и култура на българи и гагаузи в Бесарабия: състояние и изследване. Тараклия, 38-68 (Iliev, Georgieva 2003: *Iliev, Iv., Sv. Georgieva.* Kam vaprosa za proizhoda na naselenieto v balgarskoto selo Zorya (Kamchik) v ukrainska Besarabiya. – In: Ezik i kultura na balgari i gagauzi v Besara-biya: sastoyanie i izsledvane. Tarakliya, 38-68).

Кайряк 1999, 2000: *Кайряк, П.* Родословные древа Тараклии. Кн. 1, Кн. 2, Кишинев, 1999, 2000 (Kayryak 1999, 2000: *Kayryak, P.* Rodoslovnyye dreva Taraklii. Kn. 1, Kn. 2, Kishinev, 1999, 2000).

Калчев 2009: *Калчев, К.* Българската етническа общност в Бесарабия XIX–XX в. Велико Търново (Kalchev 2009: *Kalchev, K.* Balgarskata etnicheska obshtnost v Besarabiya XIX–XX v. Veliko Tarnovo).

Капацына, 1993: *Капацына, Е.* Этнографическое изучение болгарского населения южных губерний Российской империи XIX – начала XX в. – В: Проблемы языка, истории и культуры болгарской диаспоры в Молдове и Украине. Кишинев, 169-186 (Kapatsyna, 1993: *Kapatsyna, YE.* Etnograficheskoye izucheniye bolgarskogo naseleniya yuzhnykh guberniy Rossiyskoy imperii XIX – nachala XX v. – In: Problemy yazyka, istorii i kul'tury bolgarskoy diaspory v Moldove i Ukraine. Kishinev, 169-186).

Кара 1999: *Кара, Н. В.* Из истории антропонимии бессарабских болгар середины XIX в. – В: История и культура болгар и гагаузов Молдовы и Украины. Кишинев: SSB, 239-246 (Kara 1999: *Kara, N. V.* Iz istorii antroponimii bessarabskikh bolgar serediny XIX v. – In: Istoriya i kul'tura bolgar i gagauzov Moldovy i Ukrainy. Kishinev: SSB, 239-246).

Караджова 2016: Караджова, Св. Да си у дома в три държави. – В: Българите в чужбина. Толкова близо, толкова далече. Съставител: Йовева-Димитрова, Снежана. София: Издателство Род, 153-156 (Karadzhova 2016: Karadzhova, Sv. Da si u doma v tri darzhavi. – In: Balgarite v chuzhbina. Tolkova blizo, tolkova daleche. Sastavitel: Yoveva-Dimitrova, Snezhana. Sofia: Izdatelstvo Rod, 153-156).

Караджова 2025а: *Караджова, Св.* Отец Евгений Босилков и историческата памет на българите. – В: Български език и литература, 5, 712-719 (Karadzhova 2025: *Karadzhova, Sv.* Otets Evgeniy Bosilkov i istoricheskata pamet na balgarite. – In: Balgarski ezik i literatura, 5, 712-719).

Караджова 2025б: *Караджова, Св.* Female Poetic Voices in Banat Bulgarian Literature. – В: Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина. Сборник със студии и статии. София: БАН, 118-142 (Karadzhova 2025: *Karadzhova, Sv.* Female Poetic Voices in Banat Bulgarian Literature. – In: Kulturnata identichnost na banatskite balgari i balgarskata katolicheska knizhnina. Sbornik sas studii i statii. Sofia: BAN, 118-142).

Керемидчиева 2018: *Керемидчиева, Сл.* Дистрибуция на фоне ма та широко е в го вора на село Винга (по материали от Общославянския лингвистичен атлас). – В: Банатските българи – преди и сега, София: Държавна агенция за българи те в чужбина,106-118. (Keremidchieva 2018. *Keremidchieva, Sl.* Distributsiya na fonemata shiroko e v govora na selo Vinga (po materiali ot Obshtoslavyanskiya lingvistichen atlas). – In: Banatskite balgari – predi i sega, Sofia: Darzhavna agentsiya za balgarite v chuzhbina, 106-118).

Клаус 1869: *Клаус, А.* Наши колонии. Опыты и материалы по истории и стастике иностранной колонизации в России. Одесса (Klaus 1869: *Klaus, A.* Nashi kolonii. Opyty i materialy po istorii i stastike inostrannoy kolonizatsii v Rossii. Odessa).

Колесник 1998: *Колесник, В. А.* Историята на българското преселване и отражението й в антропонимията на българите, жители в Южна Украйна. – В: Из документалното богатство на Варненския край, Т. 9 (1988), 20-25 (Kolesnik 1998: *Kolesnik, V. A.* Istoriata na balgarskoto preselvane i otrazheniyeto y v antroponimiata na balgarite, zhiteli v Yuzhna Ukrayna. – In: Iz dokumentalnoto bogatstvo na Varnenskia kray, T. 9 (1988), 20-25).

Колесник 2001: *Колесник, В. А.* Евгеновка (Арса). Ономастика. Говор. Словарь. Одесса (Kolesnik 2001: *Kolesnik, V. A.* Evgenovka (Arsa). Onomastika. Govor. Slovar. Odessa).

Колесник 2014: *Колесник, В. А.* Специфика фамилий болгарских переселенцев юга Украины. – В: Записки з ономастики. Збірник наукових праць. Вип. 17 (2014), 145-158 (Kolesnik 2014: *Kolesnik, V. A*. Spetsifika familiy bolgarskikh pereselentsev yuga Ukrainy. – In: Zapiski z onomastiki. Zbirnik naukovikh prats'. Vip. 17 (2014), 145-158).

Колесник, В. А., Св. Георгієва 2016: *Колесник, В. А, Св. Георгієва*. Болгарські говірки Півдня України. Хрестоматія. Тексти. Ізмаїл (Kolesnik, V. A., Sv. Georgієva 2016: *Kolesnik, V. A, Sv. Georgієva*. Bolgars'ki govirki Pivdnya Ukraïny. Khrestomatia. Teksti. Izmaïl).

Колот 2017: *Колот, О.* Антропоними на селището Терновка (Николаев, Украйна) в диахронен аспект. – Е-списание Продължаващо образование (Kolot 2017: *Kolot, O.* Antroponimi na selishteto Ternovka (Nikolaev, Ukrayna) v diahronen aspekt. – E-spisanie Prodalzhavashto obrazovanie).

Кондов 2005: *Кондов, В.* Кортенските колонии в Бесарабия в светлината на езиковата археология. Ономастика. Език. Приложна ономастика. Т. 13. Велико Търново (Kondov 2005: *Kondov, V.* Kortenskite kolonii v Besarabiya v svetlinata na ezikovata arheologiya. Onomastika. Ezik. Prilozhna onomastika. T. 13. Veliko Tarnovo).

Кондов 2009: *Кондов, В.* Българските фамилни имена в Молдовска Бесарабия и руското езиково влияние. Приятели за науката. – В: Сборник в чест на проф. д.ф.н. Тодор Балкански по случай неговата 65-годишнина, В. Търново, 195-203 (Kondov 2009: *Kondov, V*. Balgarskite familni imena v Moldovska Besarabiya i ruskoto ezikovo vliyanie. Priyateli za naukata. – In: Sbornik v chest na prof. d.f.n. Todor Balkanski po sluchay negovata 65-godishnina, V. Tarnovo, 195-203).

Косиков 2021: *Косиков, Ж.* Имиграцията в Бразилия и Уругвай: бесарабски българи и гагаузи. София (Kosikov 2021: *Kosikov, Zh.* Imigratsiyata v Braziliya i Urugvay: besarabski balgari i gagauzi. Sofia).

Кочева 2020: *Кочева, А.* Към характеристиката на смесения език на виенските българи от второ поколение. – Български език, кн. 4 (2020), 76-82 (Kocheva 2020: *Kocheva, A.* Kam harakteristikata na smeseniya ezik na vienskite balgari ot vtoro pokolenie. – Balgarski ezik, kn. 4 (2020), 76-82).

Кочева 2021: Кочева, А. Смесеният език на виенските българи. София (Kocheva 2021: Kocheva, A. Smeseniyat ezik na vienskite balgari. Sofia).

Манолов 2009: *Манолов, И.* Родословные древа с. Кайраклия. Кишинев: S.S.B (Manolov 2009: *Manolov, I.* Rodoslovnyye dreva s. Kayrakliya. Kishinev: S.S.B).

Медведева 1999: *Медведева, О. Ю.* Антропонімічні пріорітеті болгар Українсякого Придунав'я (Болград. Болградський район). – В: Записки з ономастики. Збірник наукових праць, Вип. 3 (1999), 19-27 (Medvedeva 1999: *Medvedeva, O. Yu.* Antroponimichni prioriteti bolgar Ukraïnsyakogo Pridunav'ya (Bolgrad. Bolgrads'kiy rayon). – In: Zapiski z onomastiki. Zbirnik naukovikh prats', Vip. 3 (1999), 19-27).

Мещерюк 1957: Мещерюк, И. И. Антикрепостническая борьба гагаузов и болгар Бессарабии в 1812 – 1820 гг. Кишинев, 1957, 120-122 (Meshcheryuk 1957: *Meshcheryuk, I. I.* Antikrepostnicheskaya bor'ba gagauzov i bolgar Bessarabii v 1812–1820 gg. Kishinev, 120-122).

Мещерюк 1965: Мещерюк, И. И. Переселение болгар в Южную Бессарабию 1828–1834. Кишинев (Meshteryuk 1965: Meshteryuk, I. I. Pereselenie bolgar v Yuzhnuyu Bessarabiyu 1828–1834. Kishinev).

Младенова 2021: *Младенова, М.* Банатският български книжовен език в контекста на славянска та микро лингвистика. Благоевград: УИ „Неофит Рилски" (Mladenova 2021: *Mladenova, M.* Banatskiyat balgarski knizhoven ezik v konteksta na slavyanskata mikrolingvistika. Blagoevgrad: UI „Neofit Rilski").

Попруженко 1910: *Попруженко, М. Г.* Из материалов по истории славянских колоний в России. – В: Записки Одесского общества истории и древностей. Одесса, Т. 28 (1910), 1-34 (Popruzhenko 1910: *Popruzhenko, M. G.* Iz materialov po istorii

slavyanskikh koloniy v Rossii. – In: Zapiski Odesskogo obshchestva istorii i drevnostey. Odessa, T. 28 (1910), 1-34).

Радолова 2005: *Радолова, Св.* Произход и развитие на личноименната система в село Каменка (Одеска област). – *Одесская болгаристика*, кн. 3-4 (2005), 150-153 (Radolova 2005: *Radolova, Sv.* Proizhod i razvitie na lichnoimennata sistema v selo Kamenka (Odeska oblast). – Odesskaya bolgaristika, kn. 3-4 (2005), 150-153).

Скальковский 1848: *Скальковский, А. А.* Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. Одесса: Нейман и Ко (Skalykovskiy 1848: *Skalykovskiy, A. A.* Bolgarskie kolonii v Bessarabii i Novorossiyskom krae. Odessa: Neyman i Ko).

Станчев 1989: *Станчев, М.* Из историята на българските преселници в Русия. София (Stanchev 1989: *Stanchev, M*. Iz istoriyata na balgarskite preselnitsi v Rusia. Sofia).

Титоров 1903: *Титоров, Й.* Българите в Бесарабия. София (Titorov 1903: Titorov, Y. Balgarite v Besarabia. Sofia).

Цибранска-Костова, Антонова-Василева, Мичева-Пейчева, Абаджиева, Иванов, Караджова 2025: *Цибранска-Костова, М., Л. Антонова-Василева, К. Мичева-Пейчева, М. Абаджиева, Я. Иванов, Св. Караджова.* Сборникът със студии и статии „Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина“ София: БАН (Tsibranska-Kostova, Antonova-Vasileva, Micheva-Peycheva, Abadzhieva, Ivanov, Karadzhova 2025: *Tsibranska-Kostova, M., L. Antonova-Vasileva, K. Micheva-Peycheva, M. Abadzhieva, Ya. Ivanov, Sv. Karadzhova*. Sbornikat sas studii i statii „Kulturnata identichnost na banatskite balgari i balgarskata katolicheska knizhnina“ Sofia: BAN).

Челак 1999: *Челак, Е. И.* Ревизские сказки колонии Твардица как историко-демографический источник. – В: *История и культура болгар и гагаузов Молдовы и Украины. Кишинев*, 215-229 (Chelak 1999: *Chelak, E. I.* Revizskiye skazki kolonii Tvarditsa kak istoriko-demograficheskiy istochnik. – In: Istoria i kul'tura bolgar i gagauzov Moldovy i Ukrainy. Kishinev, 215-229).

Markov 2011: *Markov, M.* Jozu Rill i parvite banátsći balgarsći učebnici. Timišvár.